

VI. Hadis Meclisi: “Hadiste Şerh Geleneği”, 28–29 Temmuz 2007, Gerede/BOLU

İlki 2002 yılında düzenlenen hadisçiler toplantısının altıncısı, bu yıl 28–29 Temmuz 2007 tarihlerinde, geçmiş yıllarda olduğu gibi yine Gerede’de düzenlendi. “Hadiste Şerh Geleneği” konusu etrafında ve dört oturum halinde tertip edilen toplantıya, tebliğci, müzakereci ve katılımcı sıfatıyla Türkiye’nin muhtelif bölgelerinden gelen akademisyenler iştirak etti. Bu seneki Hadis Meclisi, başlangıcından beri toplantıların malî yükümlülüğünü üstlenen ve 09.07.2007 tarihinde vefat eden Abdullah Başdurak’a ithaf edildi.

Meclis’in açılışı, Abdülkadir Demirci’nin Kuran-ı Kerim kıraati ile yapıldı. Gerede mülkî erkânının selamlama konuşmalarından sonra, organizasyon heyeti adına Bünyamin Erul söz aldı. Bu yılki hadis meclisinde, hadislerin şerhi konusundaki tarihi tecrübenin ele alınacağını belirten konuşmacı, sunulacak tebliğlerin –önceki yıllardan farklı olarak- daha önceden belirlenen isimler tarafından müzakere edileceğini belirtti. Bununla beraber serbest müzakerelelere de imkân tanınacağını ifade eden Erul, hadis meclisinde akademik unvanların kullanılmadığını hatırlatarak sözlerini tamamladı.

Çerçeve sunum için söz olan M. Emin Özafşar ise, şerh geleneği hakkında kapsamlı bir değerlendirmede bulundu. Şerh literatürünün ümmetin vicdanını, hafızasını ve derûnunu muhafaza ettiğini söyleyen konuşmacı, şerh faaliyetinin bu anlamda bir ümmetin kültürünün ve hafızasının saklı olduğu hazinenin deşifre edilmesi anlamına geldiğini ifade etti. Özafşar’a göre şerh, haşiye ve talik gibi eserlerin revaçta olduğu dönemleri donuklaşma dönemi olarak kabul eden klişe kanaatler son derece sığ ve yüzeyseldir. Bir kültürün şerhleri ortaya koyması, düşüncesinin donukluğunun değil, bilakis düşüncesinin derinliğinin ve açılımının ifadesidir. Bu çerçevede şerh konusunu ele alırken sadece hadis kaynaklarıyla ve hadis literatürüyle yetinmenin de mümkün olmadığını, zira hadis şerhinin ‘hadis’i aşan bir mesele olduğunu aktaran konuşmacı, ayrıca şerh geleneğinde bir eleştiri mantığı olduğuna dikkatleri çekerek henüz kendi şerh geleneğimiz üzerine bütün olarak düşünülmediğini ve bunlar üzerine bilimsel tanımlamalar yapılmadığını ilave etti. Özafşar’a göre bunun önünde iki engel vardır. Birincisi hâdiseye çok sığ bakılıyor olması, ikincisi ise geleneğe ‘artık kendisinden alınacak bir şeyler kalmamıştır’ şeklinde bir anlayışla yaklaşılmasıdır. Özafşar sözlerini İslâm düşüncesindeki şerh geleneğinin de ekolle-

riyle ve anlayışlarıyla mukayeseli bir tetkikine ihtiyaç olduğunu söyleyerek noktalandı.

I. Oturum

Açılış konuşmalarının ardından Cemal Sofuoğlu başkanlığındaki “Hadis Şerhinin Doğuşu ve Gelişimi” konulu ilk oturum başladı. Bu oturumda ilk olarak Zişan Türcan, “Hadis Şerhçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine” başlıklı bir sunum gerçekleştirdi. Hâlihazırda şerh edebiyatı üzerine doktora çalışmasını sürdüren tebliğciye göre şerhin tanımı, şerh edebiyatının olgunluk dönemi esas alınarak yapılmalıdır ve sonra şerhlerin izleri geriye dönük olarak aranmalıdır. Şerh salt bir yorumlama değildir; yorumu içine alabilir fakat nihai olarak Resûlullah’ın muradını keşfetme amacını güder. Şerh sadece müşkülleri çözmez, aynı zamanda mevcut birikimi aktararak geleneğe katılır. Şerh faaliyetinin gerekçeleri, hadislerin farklı bağlamlarda nakledilmesinde, râvilerin muhtemel tasarruflarında, rivâyetlerle muhataplar arasında tarihsel ve kültürel mesafelerin girmesinde vb. aranmalıdır. Türcan’a göre hadis şerhi Hz. Peygamber’in (sav) kendi sözlerini izahıyla başlar. Hz. Peygamber (sav) vefat ettikten sonra, şerh, fikhî bir zeminde kendini göstermeye başlamış ve fikhu’l-hadis çalışmalarını şerhin nüvesini oluşturmuştur. Ancak bir meşguliyet olarak şerhin bir gelişim süreci vardır ve buna göre şerh önce müstakil hadislerin şerhi, sonra bir kitabın hadislerinin şerhi, sonra da belli bir hadis kitabının şerhi şeklinde gelişmiştir. Şerhin doğuşunun en önemli etkeni kitapların otorite kazanmasıdır. Bildiri sahibi son olarak, şerhçiliğin hadis ilimleri arasında sayılması meselesini ele aldı ve şerhin kendine has bir metodolojisi olan özgün bir ilim değil, tarzı büyük oranda belirginleşmiş bir meşguliyet ya da edebiyat alanı olduğunu ifade ederek bildirisini noktalandı.

Tebliğin akabinde müzakerelelere geçildi. İlk müzakereci olan Yavuz Ünal, hadis şerhlerini kategorize ederken en mükemmel örnekten başlanmak suretiyle bir tarih belirlenecek olursa en fazla Hattabî’ye kadar gidilebileceğini ve bu yöntem ile şerhin tarihini ortaya koymanın çok fazla isabetli olmayacağını belirtti. Şerhin mutlaka bir metni ve otoriteyi öncelemesi gerektiğini söyleyen Ünal’a göre, hadis metinlerinde görülen ravî müdahaleleri ile idraç, talik ve bab başlıklarının tamamını şerh bağlamında görmek gerekir.

İkinci müzakereci Ayhan Tekineş ise şerhin bir ihtiyaç ve zaruretten kaynaklandığına işaret ederek şerh faaliyetinin anlaşılması açısından bu ihtiyaçların ortaya konulması gerekliliğine vurgu yaptı. Müzakereciye göre birincil ihtiyaç keşfetme/açma/göstermedir. İkincisi ise hayat ile referans kabul ettiğiniz dini metin arasında bir bağ kurmadır ki bundan fıkıh ortaya çıkmıştır. Birincisiyle ise garibü’l-hadis türü ortaya çıkmıştır. Şerhi doğuran üçüncü unsur ise ‘metnin mesajını iletme’ arzusudur. İbn Kuteybe’nin *Te’vilu muhtelifi’l-hadis*’i bu tür bir eserdir. Tekineş bizim anladığımız manada ilk hadis şerhini başlatan

kişinin Tahavî olduğunu, bir dönemleştirme yapmak gerekirse Tahâvî, İbn Abdilber ve İbn Hacer’i şerh edebiyatının köşe taşları gibi kabul etmek gerektiğini ileri sürdü.

Oturumun “Şârihin Donanımı: İbn Hacer el-Askalânî Örneği” başlıklı ikinci bildirisi Mehmet Bilen tarafından sunuldu. Tebliğciye göre şerh türü eserleri ortaya koyabilmek için sadece muhaddis olmak yeterli olmayacaktır. Bu tür eserler interdisipliner bir çalışma ürünü olduğu için şârihin de çok iyi yetişmiş olması gerekmektedir. Şârihin donanımını ortaya koymak için *Fethu’l-Bârî*’yi örnek seçen tebliğci, İbn Hacer’in yaşadığı dönemin İslâmî ilimler açısından en hareketli dönemlerden biri olduğunu ve onun böyle bir ortamda büyüdüğü için de iyi bir tahsilden geçme imkânı elde ettiğini belirtti. Buna göre İbn Hacer gençliğinde *Sahîhu’l-Buhârî*’yi birkaç kişiden dinlemiş, hadise asıl başlaması ise yirmi yaşlarında iken olmuştur. Gittiği her yerde meşhur hocalardan dersler almış, okumuş, bulduğu kitapların bir kısmını toplamış, bir kısmından da istinsah ederek istifade etmiştir. Kıraatte el-Cezerî, hadiste el-İrâkî ve el-Heysemî, fıkhıta İbnü’l-Mülakkin, dilde Fîrûzâbâdî gibi dönemin meşhur alimlerinden dersler almıştır. İzzuddîn b. Cemâ’a’dan da pek çok ilim dalında dersler almıştır. Çok zengin bir kütüphanesi bulunan İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*’de 1430 civarında kaynaktan yararlanmıştı. Hadisin hemen hemen her alanıyla ilgili eserlerinin yanı sıra, akaid, tefsir, fıkıh, tarih ve rical ilimleriyle de ilgili eserler vermiştir. Tenkitlerinde oldukça objektif olan İbn Hacer, Buhârî ve Müslim’in sahihlerini tenkit harici tutmuş ve onlara yapılan tenkitleri kabul etmemiştir. Kısacası İbn Hacer gerçekten çok yönlü yetişmiştir ve bu çok yönlülüğünü şerhine de yansıtabilmiş bir âlimdir.

Tebliğin ilk müzakeresi İbrahim Hatiboğlu tarafından yapıldı. *Fethu’l-bârî*’nin önemini ‘rivâyet ve icazet’ geleneğini kullanmasından ileri geldiğini ifade eden müzakereci, İbn Hacer’in Buhârî’yi savunmasına da değinerek, şerh yazan kişinin şerhe esas aldığı metni savunmasının son derece anlaşılabilir bir durum olduğunu belirtti. Hatiboğlu daha sonra değerlendirmelerine, “Buhârî’de müstensih ve râvî tasarruflarının çok olduğunu vurgulamaktan ziyade, nüshaların kendi nüsha özelliklerini koruyarak devam ettiklerine vurgu yapmak daha isabetli olurdu” diyerek devam etti. Müzakereci son olarak, rivâyet eksenli bir yorumu öne alan bir muhaddisin tabii olarak rivâyeti rey’e tercih edeceğine dikkat çekti ve tebliğin mesajından, başlığı destekleyecek hangi sonuçlar çıktığının ayrıca izah edilmesi gerektiğini söyleyerek müzakeresini tamamladı.

İkinci müzakereci Yusuf Ziya Keskin ise, şârihin donanımının önemine işaret ederek İbn Hacer’in hocaları arasında elli beş kadar bayanın olduğunu ve *Fethu’l-Bârî*’nin şerh faaliyetinin en güzel örneklerinden birisi olarak kabul edildiğini ifade etti. Keskin ayrıca şârihlerin genelde konu (bâb) başlıklarıyla

hadis arasındaki uyumu araştırdıklarını, kitap/bölüm isimleriyle bağlantısına ise pek fazla değinmediklerini ileri sürdü.

Oturumun son müzakeresi Nevzat Tartı tarafından takdim edildi. Tartı’ya göre tebliğde bir takım çelişkiler göze çarpmaktadır. Meselâ bir yerde İbn Hacer’in Haricilerle ilgili bir bilgiye bir fıkıh kitabını kaynak gösterdiği belirtilmekte, daha sonra ise İbn Hacer’in fıkıh kitaplarından da istifade ettiği söylenmektedir. Müzakereci ayrıca farklı tarikler üzerinde durulmasının şerh mantığını olumsuz etkilediği yönündeki ifadelerin tartışmalı olduğunu ifade ederek şerhlerde bunun çokça örnekleri olduğunu söyledi.

II. Oturum

Hadis meclisinin Huriye Martı başkanlığındaki “*Hadis Şerhlerinin Kaynakları ve Şerhi Etkileyen Faktörler*” başlıklı ikinci oturumu, Ömer Özpınar’ın “Hadis Şerhlerinin Kaynakları: Rivâyetler, Edebiyat ve Tarih Kaynakları” başlıklı tebliği ile başladı.

Özpınar tebliğ konusunun İbn Battal örneğiyle sınırlandırıldığını ifade ederek sözlerine başladı. Özpınar’ın naklettiğine göre İbn Battal şerhi Maliki fıkhını esas alarak yapılan bir çalışmadır. Söz konusu şerhte hadise yer verdikten sonra hadisin şerhine geçilmekte, hadisle alakalı râvî, sened vs. gibi bilgiler zikredilmemektedir. Fıkhî hüküm istinbat edilemeyecek bablarda ise şerh terk edilmektedir. Şerhte kullanılan hadis kaynakları, rivâyet ve dirâyet kaynakları olarak ikiye ayrılabilir. Rivâyet kaynaklarından, hadisin farklı lafızlarını ve tariklerini ortaya çıkarmak üzere diğer Mûsânniflerin eserlerine müracaat edilmesi suretiyle istifade edilmiştir. İkinci nokta ise nüshaların ve bu nüshaların farklı rivâyetlerinin karşılaştırılması yapılarak kitabın şerh edilmesidir. Dirâyetü’l-hadis konusundaki kaynaklar ise Garibu’l-hadisler, Muhtelifü’l-hadis, Esbâbu vurûdi’l-hadis gibi dirâyet ilimlerine dair kaynaklardır. Özpınar’a göre Kur’ân ilimleri için yapılmış olan tefsir tarihinin benzeri bir çalışmanın şerh tarihi için de yapılması gerekmektedir. Çünkü böyle bir çalışma, hadislerin doğru ve sağlıklı anlaşılmasındaki yöneme katkı sağlamak ve şerhlerin yapısal özelliklerinin oluşum süreçlerini anlamak bakımından önemlidir.

Tebliğin ilk müzakeresi, tebliğdeki tespitlere büyük ölçüde katıldığını söyleyerek sözlerine başlayan Salih Özer tarafından yapıldı. Özer’e göre İbn Battal’ın, Buhârî’de şerh etmediği yaklaşık sekiz kitap vardır ve bunlar da daha çok fıkıh kapsamına girmeyecek türden kitaplardır. Dolayısıyla şerhin noksan bir şerh olduğu pek söylenemez. Müzakereciye göre belirtilmesi gereken bir diğer nokta da Hattabî’nin İbn Battal üzerinde çok fazla etkisinin olmadığıdır.

İkinci müzakereci Erdiç Ahatlı ise İbn Battal’ın ilk kapsamlı şerh olarak nitelenmesinin tartışılabilirliğini söyleyerek şerhte belli bölümlerin olmamasının ve ricale değinilmemesinin buna işaret ettiğini ileri sürdü. Ahatlı bu çerçe-

vede söz konusu şerhin bir geçiş dönemi olabileceğine değinerek sözlerini bitirdi.

Oturumun ikinci tebliği *Hüseyin Kahraman* tarafından sunuldu. “*Şerhi Et-kileyen Faktörler: Mezhep ve Eğilimler*” başlığını taşıyan tebliğde Kahraman, mezheplerin usûl ile ilgili görüşlerinin derlenmesinin daha sonra ortaya çıkacak problemlerin çözümü konusunda temel ilkelerin belirlenmiş olduğu şekilde yorumlandığını ifade etti. Tebliğ sahibine göre şârihin görüşleriyle mezhebin görüşlerinin arasında bir benzerlik var olduğu zaman, mezhebin etkisinden söz edilebilecektir. Mezhebin şârih üzerindeki etkisini, genel geçer bir kaydeyle, objektif olarak ortaya koymak zor olmasına rağmen şârihin mezhep mensubiyetinden etkilendiği hususunda bazı ipuçları elde edilebilir. Örneğin; şârihin, mezhep, imam veya mezhebin görüşleri hakkındaki övücü sözleri, mezheplere, imamlara yapılan itirazların sayısı, sıklığı, mezheplere yapılan atıfların çokluğu mezhep mensubiyetinin olduğunu hissettirmektedir. Öte yandan şârihin tutumunu ‘içinde yaşadığı toplumda câri olandan tabii bir şekilde etkilenmesi’ veya ‘doğruya ulaşma çabası’ olarak değerlendirerek bir mezhep taassubunun olmadığına da hükmetmek mümkündür. Şârihin ulaştığı sonuçların gerekçelerini ve dayandığı temel prensipleri okuyucuya hatırlatıp, kendi içinde mantıklı bir bütün arz eden çözüm tarzı ise, böyle bir tavır sergileyen şârihin mezhep sâikiyle hareket ettiğinin düşünülmemesi gerekir. Netice olarak, bir şârihin mensubu olduğu mezhebi ve imâmı övmesi, hemen hiç itiraz etmemesi, sık denilebilecek tarzda atıfta bulunması, muhâlifleri hatalı ve yanlış göstermesi, mezhep görüşleri lehinde sık sık tevile başvurmaması mensubiyetin etkisine delâlet edebilecek yaklaşımlardır.

Tebliğin ilk müzakeresi Nihat Yatkın tarafından yapıldı. ‘Mensubiyet duygusu’ ile ‘taassub’u birbirinden ayırmak gerektiğine işaret eden müzakereci, mensubiyet duygusunun doğal ve bir noktaya kadar makbul olduğunu, bu yüzden mensubiyetin değil de taassubun izlerinin araştırılmasının daha doğru olacağını ifade etti. Şârihlerin mezhep imamlarının görüşleri doğrultusunda yorum yapmaları çok doğaldır, diyen müzakereciye göre bunun sebebi bir mezhep imamının görüşlerini taklit eden şârihin aynı zamanda onun yöntemini benimsemiş olduğu gerçeğidir.

Bir başka müzakereci Abdülkadir Demirci ise şerhte taassup meselesini ortaya çıkaran etkenler ve taassubu belirleyen kriterler üzerinde daha derin düşünülmesi gerektiğini vurguladı ve mutaassıp olan ve olmayan tutumların ilişkisinin olabileceği unsurların araştırılması gerektiğine dikkat çekti.

Son müzakereci Ahmet Tahir Dayhan ise tebliğde ifade edilen bazı nitelere farklı bir açıdan yaklaşmanın mümkün olabileceğini belirterek, taassubun aslında bir doğruyu savunabilmek, bir doğrunun arkasından ölümüne kadar gidebilmek gibi bir tarifi olabileceğini ileri sürdü.

III. Oturum

Hadis Meclisinin Talat Sakallı başkanlığındaki “*Yorumun Sınırları ve Şerhlerde Metin Tenkidi*” başlıklı üçüncü oturumu Bünyamin Erul tarafından sunulan “*Hadis Yorumunun Sınırları*” başlıklı bildiri ile başladı.

Bildirisinde klasik dönemdeki meşhur şerhlerden hareketle hadis yorumunun sınırları üzerinde duran Erul, bazı hadis metinlerinden hareketle lafza bağlılık, çelişkilere yaklaşım, teslimiyetçi tavır, savunma güdüsünün yol açtığı çıkmazlar ve problemleri görmezlikten gelme gibi meseleleri farklı açılardan ele alarak tartışmaya açtı. Tebliğci bu çerçevede Hz. Peygamber’in (s.a.v.) münâfıkların başı olan Abdullah b. Ubey b. Selûl’un cenaze namaz namazını kıldırıldığını anlatan rivâyet, İsrailoğulları olmasaydı yemek bozulmaz, et kokmazdı; Havva olmasaydı kadın kocasını aldatmazdı anlamındaki rivâyet, Hz. Mûsâ’nın ölüm meleğinin gözünü çıkardığını ifade eden haber, uğursuzluğun evde, kadında ve atta olduğuna dair rivâyet ile Hz. Peygamber’e vefat öncesi ve vefat ettiği gün ne kadar çok vahiy indiğini bildiren haberleri şerhler ve şârihler bağlamında tahlil ve tenkit etti. Değerlendirmeler konusunda anakronizm tehlikesine de değinen Erul’a göre hadis şârihlerinin içinde buldukları zaman-mekan, sosyo-kültürel ve psikolojik faktörler ile rivâyet telâkkisi, nassın gücü, hadis imamlarının otoriteleri ve eserlerinin karizmaları, tevatür, telakki bi’l-kabûl, muttefakun aleyh ve sahih nitelermeleri, fikhî ya da kelâmî, müntesibi olduğu mezhebin usûl ve ichtihadına göre değerlendirmeleri gibi birçok husus, şerhleri etkileyen başlıca faktörlerden sadece birkaçıdır. Sonuç olarak hadis şerhlerini zengin birer arşiv olarak nitelleyen tebliğci, metodik, sistematik ve özgün şerhlere ve yorumlara eskisinden daha fazla ihtiyaç olduğunu belirtip, bu konuda ilim adamlarına düşen sorumluluğu hatırlatarak bildirisini noktaladı.

Tebliğin ilk müzakeresi Osman Güner tarafından yapıldı. Tebliğde geleneği ve klasiği okuma tarzı konusunda bir yaklaşım farkı olduğunu ileri süren Güner, üç-beş örnekten hareketle şerhlerin bütünü hakkında bir karara varılmasının çok isabetli bir sonuç doğurmayacağına işaret etti. Müzakereci ayrıca anakronizm ile eleştiri merkezli okumanın sakıncalarına temas ederek şerh ile tarih arasındaki ilişkiye dikkat çekti.

Diğer müzakereci Huriye Martı ise şerhin tenkidi ihtiva edip edemeyeceği konusundaki görüş ayrılığına değinerek, “şârihin biçime dair tanım ve değerlendirmelerin ötesine geçmek ve aklını kullanarak manaya dair değerlendirmelerde de bulunmak gibi bir görevi var mıdır?” sorusunu tartışmaya açtı. Öte yandan müzakereci, tebliğde örnek olarak verilen hadislerin, o günün şârihi için bir problem olup olmadığının tetkik edilmesi gerektiğini işaret ederek değerlendirmelerini bitirdi.

Oturumun ikinci tebliği İ. Hakkı Ünal tarafından sunuldu. “*Bir Rivâyet Bağlamında Şârihlerin Hadis Metinlerini Kur’ân’la Karşılaştırma Meselesi*” başlıklı tebliğinde Ünal, Hz. Mûsâ’nın, Hz. Âdem’le ‘cennetten çıkma’ konusundaki tartışmalarını içeren hadisi ele aldı ve hadisçilerin senedi sahih olan bir rivâyeti, Kur’ân’la test etmeyi asla düşünmemeleri ve bunu gerekli görmemele-ri varsayımı çerçevesinde değerlendirmelerde bulundu. Bildiri sahibinin on üç şârihin görüşleri etrafındaki incelemesine göre, Cebriyye’nin görüşü istikame-تىndeki bu rivâyet, hadisçiler ve genel olarak Ehl-i sünnet uleması tarafından kaderi ispat eden bir hadis olarak, Mutezile’ye karşı kullanılmış, Mutezile’de bunu Kur’ân’a aykırı bularak reddetmiştir. Diğer yandan söz konusu rivâyetin İslam kültürüne Hıristiyan kültüründen geçmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Hıristiyanların, Hz. Mûsâ’nın mağlup olduğu bu diyalogu Yahudilere karşı bir koz olarak kullanmış olmaları muhtemeldir.

Tebliğın ilk müzakeresini yapan Ali Dere, rivâyetleri Kur’ân’la değerlendirmenin örneklerinin sahabede de görüldüğünü, rivâyetlerin metin olarak algılanmaya başlamasının düşünceleri yönlendirdiğini ve sonraki düşüncede, artık metin üzerinde bir çözüme ulaşılmaya çalışıldığını ifade etti. Tebliğde işaret edilen türdeki rivâyetlere atfedilen değeri yeniden gözden geçirmekte fayda gören müzakereci, rivâyetlerin nasıl bir tarihi süreç geçirdiğine dair net verilerin olmadığını ve bunun yöntemi üzerinde çalışmanın akademisyenlerin görevi olacağını ifade etti.

Diğer müzakereci Enbiya Yıldırım ise tebliğın başında ‘Hadisçilerin senedi sahih olan bir rivâyeti, içeriği ne olursa olsun Kur’ân’la test etmeyi asla düşünmemeleri...’ şeklindeki cümlede yer alan ‘asla’ ifadesinin ‘çoğunlukla’ diye değiştirilmesinin daha isabetli olabileceğini belirtti. Müzakereci ayrıca İbnu’l-Cevzi ve Zehebî gibi âlimlerin sahih kabul edilen eserlerdeki rivâyetlere dair eleştirilerinin olduğuna dikkat çekti.

Üçüncü müzakereci Nimetullah Akın ise söz konusu rivâyeti sadece kader bağlamında ortaya koyup genellemeye gitmenin doğru olmayabileceğini ve hadisçilerin Kur’ân’a arzı da az veya çok bir hadis tenkit yöntemi olarak kullandıklarını söylemenin mümkün olduğunu ifade etti.

IV. Oturum

Hadis meclisinin Pazar günü Abdullah Aydınli başkanlığında düzenlenen dördüncü oturumu, “*İrfani Yorum ve Şerhlerdeki Tartışmalar*” çerçevesinde gerçekleştirildi. İlk olarak “*Sufî Yorumun Katkıları, Mahzurları, Özgünlüğü ve Kuralları*” başlıklı bildirisini sunan Fikret Karapınar şunları kaydetti: İlk dönem sûfileri, Rasûl-i Ekrem’in hadislerini şerh ederken genellikle, *zâhirî ve işârî yorum* tarzını tercih etmişlerdir. Onların az da olsa *bâtınî yoruma* kaydıkları kabul edilebilir. Ancak işârî yorumu *bâtınî yorumdan* ayırmak gerekir. Belirli kurallara bağlı *işârî yorumun*, kontrolsüz şahsi yoruma her an açık ve

müsait olmadığı, ancak *bâtınî yoruma* kayma riskinin her zaman potansiyel olarak bulunduğu da bir gerçektir. Hadis yorumuna işârî yorum metodunu katan sûfilerin özellikle de ilk dönem sûfilerin, nasları yorumlamada kendilerine özgün bir ifade tarzından ve yorum metodundan söz edilebilir. Ayrıca yorumun ben merkezli olması bir olumsuzluk değil, aksine bir zenginlik ve kültürel kazanımdır.

Tebliğı ilk olarak müzakere eden Ahmet Yıldırım’a göre tebliğde sûfi yorumun mahiyeti, oluşum süreci, unsurları, hadis şerhine katkıları, istismarı ve mahzurları gibi konuların ele alınması daha uygun olabilirdi. Yıldırım’a göre sûfilerin muayyen bir metodolojiye sahip olduklarından bahsetmek zor gözükmektedir. Ancak özgün bir yaklaşım tarzına sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Bir diğer müzakereci M. Emin Özafşar ise, sûfi yorumun farklı ve özgün bir epistemoloji alanı olduğundan bahisle, şerh geleneğimizde dili en fazla istihdam eden ve dil oyunlarına müracaat edenlerin sûfiler olduğunu belirtti. İşârî yorumun sınırı ve denetimi konusunda Kuşeyrî ve Gazzâlî’nin çabalarına değinen müzakereci, bilginlerin işârî yorumu ahlakî yorum sınırları içerisinde tutma arayışlarına atıfta bulundu. Özafşar’a göre gelenek anlamacı bir yaklaşımla ele alınmalı ve geleneğe vücut veren âlimleri niçin bizim gibi düşünmediği sorusu ciddiye alınmalıdır.

Oturumun ikinci tebliği Talat Sakallı tarafından sunuldu. “*Tartışma Platformu Olarak Şerh Edebiyatı: İbn Hacer ve Aynî Örneği*” başlıklı tebliğ sahibi, şerhlerde yer alan muhtelif iddia, itham ve tenkitleri ele aldı. Tebliğciye göre şârihlerin tartışmalarındaki temel karakteristikleri özetle şöyledir: Lafzî yorum (dil ve gramer) alanındaki tartışmalar ağırlıktadır. Fikhî cepheleşme, tenkit ve tartışmanın en büyük âmili ve tetikleyicisidir. Kimi tenkitlerde gayenin cedel ve ilzam olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Muhafazakârlık veya geleneğe bağlılık (taklid) bütün tarafların vasfı durumundadır. Tenkit hadisten ziyade, “fikhî hasma” yöneliktir. Yapılan tenkitler hadisi atmak için değil, aşırı yorum, te’vil veya zorlama tefsir dâhil, hadisi korumak için ve onunla amel edebilmek içindir. Hadislerin metin tenkidi açısından değerlendirilmesi, bazı istisnalardan sarf-ı nazar edersek, hemen hemen tamamı fikhî-mezhebî ihtilaflarda gündeme getirilmiştir. İşârî yorum konusunda hayli ihtiyatlı davranılmış; bu yola fazla başvurulmamıştır. Sakallı’ya göre geçmiş ulemayı zümrüt ve inciden yapılmış sırça köşklere oturtup, sonra da hayranlıkla seyretmek, ilmî tenkit geleneğini öldürür. Zira her dönemde ilim adamları diğer alanlarda olduğu gibi ilmî sahada da birbirini tenkit etmekten çekinmemiştir. İyi niyet, hakkı teslim ve ilim kaygısıyla yapılacak tenkitler ilme katkıdır, geçmiş âlimlere de hizmettir.

Tebliğ müzakere eden Özcan Hıdır, tebliğde ifadesini bulan meselelerin edebî tahlil yöntemleriyle ele alınmasının faydalı olacağını söyleyerek tebliğ sahibinden beklenen şeyin bu iki şerhten birini batı yorum geleneğinden bir eser ile mukayese etmesi ve bu eserin hangi ekol veya merkez teori ile benzerlik arz ettiğini tespit olduğunu ifade etti. Hıdır'a göre yapılması gereken, temel İslam bilimleri ayağı sabit kalmak suretiyle, hadislerin disiplinler arası bir anlayışla ele alınmasıdır. Bu yapılmaz ise hadis yorumculuğu dinamizmden mahrum kalacak, anakronik hatalara düşmekten kurtulamayacaktır.

Başka bir müzakereci Abdullah Karahan, tebliğden edindiği intiba ile kendisinde şerhleri okurken daha dikkatli olunması gerektiği kanaatinin oluştuğunu söyledi. Karahan'a göre bu iki eserin, şârihlerin birbirleriyle atışmaları neticesinde ortaya çıkmış olmaları, bunların faydasız olduğu anlamına kesinlikle gelmemelidir.

Sonraki müzakereci Abdullah Aydınli ise bazı modern çalışmaların da bir bakıma şerh çalışmaları olduğunu, o gün tartışılan şeylerin, bu gün de görülebildiğini ifade etti. Günümüzdeki intihal sorununa da değinen Aydınli, ayrıca tartışma çerçevesinde sarf edilen ifadelerin nezahet ve nezaket ölçüleri içinde olması gerektiğine dikkat çekti.

VI. Hadis Meclisi M. E. Özaşar ile Bünyamin Erul'un kapanış konuşmalarıyla sona erdi. İki günlük yoğun ilmî toplantının değerlendirildiği konuşmalarda ayrıca Gerede hadis meclisinin düzenlenmesinde emeği geçen Geredeli hayırseverlere ve mülkî erkâna teşekkür edildi. Kur'ân-ı Kerim tilaveti ile hitâma eren toplantı sonrasında Bolu-Gölcük'e hareket edildi. Bolu Müftülüğü'nün Gölcük'te vermiş olduğu öğle yemeğinden sonra altıncı hadis meclisi sona erdi.

Değerlendirme

Altı senedir muhtelif yerlerden ilm-i Hadis müdavimi olan insanları bir araya getiren Hadis Meclisi artık 'geleneğe' diye nitelendirilebilecek bir birikime ulaşmış görünüyor. Türkiye'de meşgalesi 'hadis' olan zevatın birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamak ve bağlarını kuvvetlendirmek amacıyla düşünülmüş olan bu meclislerin, şimdiden maksadına ulaştığını görmek sevindirici. Çünkü Van'daki bir asistan ile İzmir'deki bir doçenti, Samsun'daki bir profesör ile Adana'daki bir doktora öğrencisini birbirleriyle sohbet ederken görebileceğiniz tek mekân Hadis Meclisleri.

VI. Mecliste, Hadiste Erken Dönem Şerh Geleneği üzerinde ortaya konulan tebliğ ve müzakereler şerh geleneği ve şârihleri hakkında kıymetli bilgiler verici nitelikteydi. Bazı noktalarda 'müsâmaha sınırlarını zorlayan' tekrarlar olsa da, tebliğlerin büyük çoğunluğu, dinleyenlerin şerh literatürüne dair bilgi haznelere yeni veriler kattı. Şerh edebiyatının ortaya çıkışından, şerhlerdeki yorum türlerine kadar pek çok konuda yapılan tespitler paylaşıldı, teklifler sunuldu.

Netice olarak; birkaç samimi hocamızın halisane niyetleriyle başlattıkları, her seferinde kendini aşan, katılımcıları artan ve 'Uluslararası' olma yolunda hızla ilerleyen 'Hadis Meclisleri' hala yegâne olma özelliğini korumaktadır. Senede bir de olsa, hadisçilerimizin sıcak ve içten bir ortamda buluşup, hasbihal etmeleri, geçen senenin muhasebesini yapmaları, yaptıkları ve yaptıkları çalışmaları değerlendirmeleri, alan içinde görev dağılımı yapılabilmesini ve benzer çalışmalar üzerinde vakit harcanmasını da engellemek gibi faydaları da haizdir. Sözlerimizin sonunda başta Hadis meclisini düşünüp hayata geçiren hocalarımız olmak üzere, biz hadisçilere aynı anda dinlenme ve çalışma fırsatı veren, nezih bir ortamda konaklama imkânı sağlayan, Anadolu insanının güler yüzünü ve misafirperverliğini her an gösteren Geredelilere ve emeği geçenlere teşekkür ediyoruz.

Salih ŞENGEZER

OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, SAMSUN